

Oponentský posudok na dizertačnú prácu Mgr. Bc. Martina Kolouška: Vztah spravodlivosti a štátu a jeho proměna v současnosti

Dizertant si zvolil neobvyklú tému a ku jej spracovaniu pristúpil spôsobom vybočujúcim so štandardného uvažovania o súvislostiach spravodlivosti štátu v súčasnosti. Preto čitateľ nenájde v jeho texte viacero otázok, ktoré sa bežne spájajú s názvom dizertácie (spravodlivá vláda, sociálna spravodlivosť, etc.). namiesto nich sa mu ponúka filozofická esej založená na tvorivom využití analógie s Hegelovou tézou skutočné je i rozumné.

Práca sa opiera o znalosť a pochopenie rozsiahlej pre tému relevantnej odbornej spisby. Vzhľadom na obrovský rozsah diel o štáte aj o spravodlivosti možno ľahko nájsť ďalšie kvalitné texty o týchto témach, ale autorov výber je prijateľný. Využíva viac ako je v súčasnosti obvyklé diela starogréckych mysliteľov a filozofickým základom jeho úvah je F. v Hegel. Pozná však aj dostatok novších vedeckých prác. O dôkladnej práci s literatúrou svedčí počet poznámok pod čiarou (859).

Podstatnú časť dizertácie predstavuje chápuce prerozprávanie vhodne vybraných prác iných autorov. Dizertant pravdepodobne reprodukuje vlastnú cestu poznávania, ktorá ho priviedla ku originálnemu prístupu, úvahám a myšlienkam. Zaujímavé pôvodné úvahy však ostávajú kvantitatívne v tieni spomínanej reprodukcie poznatkov a názorov iných. Ide o obvyklú vlastnosť kvalifikačných prác, kedy autor preukazuje poznanie stavu úvah a spracovania zvolenej problematiky. Na viacerých miestach by textu prospelo rozvinutie autorových vlastných zaujímavých myšlienok a to aj na úkor preukazovania znalosti diel iných. Dizertant však nesporne preukázal spôsobilosť dospieť ku pôvodným názorom a úvahám, v ich prospech racionálne argumentovať. Línie jeho úvah sú jasne sledovateľné a presvedčivé, i keď samozrejme nie jediné možné. Pri hodnotení dizertácie nepoužívam slovo poznatok vzhľadom na tému a filozofický charakter jej spracovania a nie pre nedostatok nového. Dizertant dospel ku viacerým originálnym názorom, čím prekročil štandard kvalifikačných prác tohto stupňa.

Jazyk práce je vysoko odborný, ale zrozumiteľný a kultivovaný. Jeho povaha vyplýva z témy a spôsobu jej spracovania.

Prevažujúce klady i dielčie nedostatky sa stávajú zrejmy pri pohľade na jej jednotlivé časti i zvolenú štruktúru. Dizertácia je podrobne „trojstupňovo“ členená, čo uľahčuje orientáciu v rozsiahlej materii a narúša súvislosti. Základom štruktúry je päť kapitol, ktoré dopĺňajú Úvod, Záver a epilóg. Úvodu a záveru dal autor latinské pomenovania *Introductio* a *Conclusio*.

Už Introductio upozorňuje čitateľa na netradičnosť prístupu k téme. Východiskom je asi optimistické presvedčenie, že skúmanie vzťahu štátu a spravodlivosti môže niečo nové priniesť. Názor, že doterajšie vymedzenia spravodlivosti neprispeli ku jej vymedzeniu (s. 4) je prehnane kritický i nesprávny, lebo aj táto práca stojí na doterajších charakteristikách spravodlivosti.

Kapitola A. Genéza a vývoj spravodlivosti je z veľkej časti charakterizovateľná ako dobrá prehľadná štúdia vybraných diel o spravodlivosti. Výraz „vybraných“ vyjadruje, že poznanie všetkej relevantnej spisby o spravodlivosti už presiahlo sily jednotlivca. Dizertant už na prvých stránkach ponúka svoju charakteristiku spravodlivosti ako normy, ktorá však tiež nie je definíciou. Dôležité je chápanie účelu spravodlivosti, ktorá slúži ku zdôvodneniu spoločenského usporiadania a ľudského chovania“ (s. 13), čo naznačuje šírku chápania spravodlivosti.

Dizertant sa komplikovane pokúša budovať spojenie spravodlivosti a štátu. Zdroje spravodlivosti delí na transcendentne metafyzické a imanentne fyzické. Rozum situuje na ich rozhranie. Jeho prehľad vybraných mysliteľov je silný pochopením ich názorov a slabý fragmentárnosťou. Zvlášť skok od Aristotela ku Kantovi je ťažko vysvetliteľný. Vytvára však líniu „posvetš'ovania“ koncepcie spravodlivosti. Z rámca všeobecne známeho vykračuje pripomenutie spravodlivosti ako výsledku nedostatku. Stránky o Kelsenovi, Radbruchovi a Raulsovi možno chápať aj ako preukázanie povinnej sčítanosti.

Pri úvahe o princípoch spravodlivosti autor múdro vychádza s koncepcie M. Večerů, ktorý je v tejto veci jasný. Na rozdiel od dizertanta si nemyslím, že všetky princípy spravodlivosti sú bezobsažne, lebo vznikli a pôsobia v kontextoch, kde obsah získavajú.

Neobvykle, ale zaujímavo pôsobí informácia o starogréckych koncepciách, ktoré podľa Platóna odmietli spravodlivosť.

Záver kapitoly tvoria pristročné ale pôvodné a rozumné autorove úvahy.

Kapitola B Genéza a vývoj pojmu štátu začína nie veľmi šťastne jeho definíciou podľa Ottovho slovníka náučného z roku 1906. Dojem neznalosti relevantnej spisby naprávajú ďalšie stránky, kde sa už vychádza z „klasika“ G. Jellineka, ktorého koncepcia 3 prvkov štátu je aj po viac storočí akceptovateľná. Dejiny slova „štát“ prechádzajú do správneho rozlíšenia právneho a sociálneho pojmu štátu.

Pokiaľ autor uvažuje o pôvode, dôvode existencie, legitimity, etc. štátu, tak sú jeho názory zaujímavé, ale rozsahom ich opäť prevyšuje prerozprávanie „diel klasikov“. Výnimkou je dizertantovo čítanie Hobbesa, kde nachádza napr. i prvky liberalizmu a jeho dielo zjavne ovplyvnilo túto prácu. Mimo štandardných poznatkov a názorov je pripomenutie rozdielu medzi expanzívnymi a limitujúcimi účelmi štátu a názor, že všetky spomínané teórie sú viac

legitimizačné ako opisné. Pasáž o modernom štáte paradoxne začína stručným, ale obsažným prehľadom jeho staro a stredovekých predchodcov. Problematickým je skoro definičné spojenie právneho a liberálneho štátu (s. 80-81) vyúsťujúceho do komplexnej charakteristiky moderného štátu. Táto je však viac opisom ideálu dobrého štátu podľa predstáv našej civilizácie ako vymedzením moderného štátu.

Stránky nazvane „Vybrané problémy vyplývajúce z teoretického pohľadu na štát sú mierne učebnicové.

Stránky o vzťahu štátu a práva sú venované viazanosti štátu vlastným právom, kde autor kritizuje tzv. klauzule večnosti. Vyúsťujú do podloženého názoru, že štát je vždy nadradený právu a nie je nim plne viazaný. Opomínajú však zjavnú nutnosť existencie nejakého práva pre štát, teda „viazanosť“ existenciou práva.

Časť o suverenite patrí k najlepším, i keď má povahu prehľadnej štúdie.

Pokus o rozbor rozporu medzi demokratickým a právnym prvkom demokratického právneho štátu je prvou rozsiahlejšou pôvodnou časťou práce. Zaslúži si pozornosť a pochvalu, i keď tu je s čím polemizovať: 1. Dlhodobá sa spojením praktickej skúsenosti a teórie ustálil ako, tak fungujúci stav; 2. Autor podceňuje zastupiteľskú demokraciu; 3. Volebné súdnictvo a nie popretiu vôle ľudu; 4. Rozhodnutie nie je popretím aplikácie práva, etc.

„Záverečné poznámky k pojmu štátu“ predstavujú dobrú teoretickú esej, ktorá vyúsťuje do stručného a asi správneho vysvetlenia, prečo štát nie je (zatiaľ?) nahraditeľný ani anarchiou ani „globálnym“ štátom. Správne chápe štát ak historický jav

Kapitola C Vzťah spravodlivosti a štátu tvorí myšlienkové jadro dizertácie a je pochopiteľná a hodnotiteľná aj samostatne. Po opätovnom zaoberaní sa pojмами nasleduje originálna i keď diskutabilná Heglovská hypotéza, ktorú možno azda zhrnúť nasledovne. V rámci štátu sa formulujú morálne stanoviská spoločnosti a preto je právo (ex definitione) spravodlivé. Štát je teda pôvodcom spravodlivosti (s. 106). Správnosť práva však nie je (na rozdiel od názoru G. Radbrucha) súčasťou jeho pojmu.

Rôzne spoločenské štruktúry však majú vlastné morálky a teda i spravodlivosti. Dizertant číta Hegela „ne-marxovsky“ a dospieva k originálnej argumentácii. Čo je skutočné, to je i rozumné. Zákon je rozumný pre svoju dobu. Počíta s vývojom po špirále údajne vylučujúcim návraty. Na základe paralely rozumnosti a spravodlivosti, cez chápanie štátu ako priestoru individuálnych vôlí/spravodlivostných predstáv dospieva až k obhajobe demokratického právneho štátu. Veď je skutočný a teda i rozumný a navyše poskytuje pre proces „sublimácie“ zvlášť dobré podmienky. I tak zbavuje skutočnosť kritiky z pozície jej neuskutočnených alternatív. Uznáva však evolúciu i „neštátne“ spravodlivosti z pozícií,

ktorých možno hodnotiť tú štátnu. Kritiku a vývoj však nepokladá za účasť predmetu právnej vedy.

Na stránkach o spore iusnaturalizmu a iuspozitivizmu dizertant opäť preukázal svoju sčítanosť a schopnosť rozoznať súvislosti názorov a problémov. Jeho úvaha vyúsťuje niekde k Waldronovmu demokratickému pozitivizmu.

V kapitole D K zmenám moderného štátu autor analyzuje možnosti (čítaj nárast moci) a limity moderného štátu. Vcelku známe javy zasadzuje do modelu protichodných tendencií jeho posilňovania a oslabovania. Žiaľ podľa legendy o raste počtu právnych predpisov, ktorú vyvrátili F. Cvrček a F. Novák, ale väčšina ním pripomínaných javov je reálna. Ide o kvalitný vedecký text, ale jeho súvislosť s jadrom témy je príliš sprostredkovaná.

Autor si uvedomuje a opisuje činitele obmedzujúce štát a jeho moc. Upozorňuje na faktory fyzického sveta, ale za najdôležitejšie pokladá medzinárodné vzťahy a právo. Zmieňuje sa aj o globalizácii. Opäť ide o dobrý text, ale so slabou spätnou väzbou na tému.

Autor v krátkej časti o premenách suverenity dospieva neobvyklým spojením myšlienok C. Schmitta a J. Deridu k stotožneniu suverenity s mimoprávnym rozhodovaním a následne k záveru o jej neexistencii v realite súčasnosti. Pokračuje pasážou o štátnych hraniciach, ktoré sa údajne i právne oslabujú. Dospieva ku triezvej téze, že v prípadnom kozmopolitnom štáte by medzištátne vojny „len“ boli nahradené vojnami občianskymi.

Zmieňuje sa aj o obmedzeniach štátu inými štátmi, neštátnymi subjektmi verejnej moci, právnym pluralizmom, etc.

V poslednej kapitole E Ku zmenám spravodlivosti v kontexte premien štátu čitateľ nachádza prerozprávanie názorov iných svedčiace o ich hlbokom pochopení. Len v závere je umiestnená vlastná dizertantova úvaha, ktorá by bola hodná podstatného rozpracovania. Asi len na stránkach o globálnej spravodlivosti venovaných hlavne tematickým komplexom „spravodlivej“ vojny a životného prostredia je nastolená rovnováha medzi prezentáciou názorov iných a vlastnými úvahami, ktoré si zaslúžia pozornosť. Zvlášť pripomenutie možného zvratu ku chápaniu ľudských práv „len“ ako jedného z rovnocenných hodnotových systémov vyznieva varovne.

Dizertant má pravdu, že sa mení nie iba pojem spravodlivosti, ale aj a hlavne realita jej uplatňovania.

Conclusio ponúka ilúziu, že právny poriadok predstavuje etické minimum, na ktorom sa zhodnú všetci občania, Napriek tomu predstavuje hodnotné myšlienkové vyústenie či zhrnutie dizertácie.

Po závere ešte netradične nasleduje Epilóg neveselé perspektívy spravodlivosti, ktorý je zaujímavou esejou o vzd'áľovaní sa spravodlivosti človeku. Potvrďuje, že v spoločenských vedách môže byť esej nielen literárnym, ale i vedeckým dielom. Dizertácia ako celok spĺňa a v niektorých parametroch prevyšuje štandardy kvalifikačných prác v odbore.

Na záver oponentského posudku rád prácu odporúčam na obhajobu pred príslušnou komisiou pre obhajobu dizertačnej práce.

V Bratislave 14. 2. 2020

JUDr. Eduard Bárány, DrSc.